

ŞİDDETİN ÇIĞLIĞI TRAVMA

VIOLENCE SCREAM TRAUMA

Doç.Dr. Yener ÖZEN

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, yenerozen@erzincan.edu.tr,
Erzincan/Türkiye

Uz. Hülya BULUT ÖZEN

Erzincan Lisesi Öğretmen, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Y. Lisans Öğrencisi,
Erzincan/Türkiye

ÖZ

Travma sadece zihinde, davranışta ya da duyguda kodlanmaz. Bedenimiz de travma yaşandığı anda nasıl tepki verdiğini hatırlar. Bazı durumlarda zihnimiz tarafından bastırılmış, hafızamız tarafından getirilmekte zorlanan sahneler, anlar veya yaşantılar, bedenimiz tarafından hatırlanır. Bedenimizin verdiği tepkilere dikkatlice bakmak, bize yaşadığımız travma ve sonrası hakkında oldukça önemli bilgiler verir. Fiziksel şiddetin neden olduğu duygusal travmanın, fiziksel yaralar kadar çabuk iyileşmediği de biliniyor. Aile içi şiddet; aile üyelerinden birinin diğerini duygusal, fiziksel ve cinsel istismara maruz bırakması, sosyal olarak izole etmesi ve maddi açıdan kontrol etmesi ya da yoksun bırakması gibi davranışları içerir. Cinsel tacizler her toplumda ve kültürde karşılaşılan bir durumdur. Bu durumla baş etme konusunda toplumsal, ailevi ve bireysel birçok zorlukla karşılaşılır. Özellikle kapalı toplumlarda, eğitimin ve kişisel hakların gelişmediği yerlerde hem istismarın meydana gelmesi daha gizli/kapaklı olmakta hem de bunun açığa çıkarılması, engellenmesi, mağdurlara gerekli desteğin sağlanması konularında ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu çalışmada, şiddetin yol açtığı travma türleri ve sağaltım için öneriler bilişsel psikoloji yaklaşımı ile sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Şiddet Türleri, Taciz, Tecavüz, Psikolojik Travma

ABSTRACT

Trauma does not just code in mind, behavior or emotion. Our body remembers how you react to the trauma you experience. Stages, moments, or experiences that are suppressed by our minds in some cases, which are difficult to bring by our memories, are remembered by my body. Looking carefully at the reactions given by our body gives us very important information about the trauma and the post-traumatic life we are experiencing. It is also known that emotional trauma caused by physical violence does not heal as quickly as physical injuries. Domestic violence; includes the behavior of one of the family members to expose the other to emotional, physical and sexual exploitation, to isolate it socially and to control or deprive it materially. Sexual harassment is a problem in every society and culture. There are many social, family and individual difficulties in coping with this situation. Especially in the closed societies, where education and personal rights do not improve, it is more confidential / covered and it has serious problems in terms of being removed, prevented, providing the necessary support to the victims. In this study, types of trauma induced by violence and suggestions for treatment are listed with cognitive psychology approach.

Key words: Violence, Types of Violence, Harassment, Rape, Psychological Trauma

1. GİRİŞ

Şiddet insanlık tarihi ile başlar. Kabil kardeşini öldürürken kendine özgü bazı gerekçeleri bulunmasına rağmen, kutsal kaynaklarda ilk öldürme, ilk kaybedenlerden olma veya içindeki kötülüğün yansıması ifadeleri ile yer aldı. Bu davranış, istenmeyen, sapkın bir davranış olarak işaret edildi ve yasaklandı. Habil, kardeşinin kendisini öldüreceğini bilmesine rağmen, Tanrının rızası dışına çıkmayı göze alamamasını ve bir nevi razı olmasını bu kaynaklarda, salih biri olma, şiddet karşısında olma tanımlamaları ile örnek bir davranış olarak gösterilmekte ve övgü aldığı görülmektedir (Yetik, 1985). İnsanlık tarihiyle belki de tarih

öncesinde, yaratılışı, hikâyeleri veya inanışları ile birlikte ortaya çıkmış olan bu olgunun, geçmiş zamanlarda olduğu gibi günümüzde de kişi ya da toplum için öneminin hep gündemde olduğu görülmektedir. Bu durumun gelecekte de devam edeceğini ileri sürmek şaşırtan bir öngörü olmayacaktır. Birçok bireysel ve toplumsal etmenle birlikte, karmaşık bir yapı olmasının bu duruma katkısı olmaktadır. Her zaman bu olguyu tanımlamak ve ortaya çıkarmak kolay değildir. Bu olgu genel olarak, birine veya bir şeye kendince bir nedenden dolayı ve kendince belirlediği bir amaca yönelik zarar verme, neden olma veya yararı engelleme şeklindeki davranışlar olarak özetlenebilir.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet; yaralanma, ölüm, psikolojik zarar veya kayıp ile sonuçlanan veya bunlarla sonuçlanması muhtemel olan, kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya topluluğa karşı fiziksel şiddet ve gücün tehdit veya fiili olarak kasıtlı kullanımı şeklinde tanımlanmıştır (Wolf, Daichman ve Benett, 2002, s:125). Şiddet; cinayet, işkence, darbe, vuruş ve etkili eylem, savaş, terör, baskı, sindirme, tehdit, şantaj vb. tüm davranışları kapsayabilir. Bedensel saldırı olarak şiddet kolaylıkla ayırt edilebilir. Kuralların çiğnendiği davranış olarak değerlendirildiğinde ise hemen her şey şiddet olarak algılanabilir. Şiddet kavramının kökeninde güç yatar. Fizik ya da psikolojik ölçütlere göre de güç, yaratıcılığın, gelişmenin, iyiliğin aracı olabileceği gibi, başlı başına, kötülüğün de aracı olabilir. Şiddet kişinin kendine yönelik (özkıyım, bedene zarar verici self mutilasyon uygulamaları) ya da dışarıya yönelik (canlı veya cansız; amaçlı veya amaçsız) olmak üzere iki temel görünümde değerlendirilebilir. Şiddet davranışı, farklı görünümde toplumda karşımıza çıkar. Toplumdaki şiddet görünümünün -ister kendine yönelik olsun, ister başkasına yönelik- her biri ayrı ayrı ciddi bir sorun olma özelliği taşır (Riches, 1986).

1.1. Şiddet Olgusuna Kuramsal Bakışlar

Davranışçı kurama göre kızgınlık ve saldırganlık tepkileri, ortaya çıkarıcı nedene ikincil olarak ortaya çıkmaktadır. Başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış biçiminde tanımlanmaktadır. Saldırgan davranışın cinsi, şiddeti, tekrarlama özelliği ve kendi aralarındaki ilişki önemsenmektedir. Şiddetin özellikle saldırganlık yönünün anlaşılmasında antropoloji temel rollerden birini oynamaktadır. Toplumsal etkileşimin dışında insan doğasının şiddetle ilişkisi burada temel etmen olarak rol oynamaktadır. Şiddetin bireysel değil kolektif, toplum dışı veya karşıtı değil toplumsal olduğuna vurgu yapılmaktadır (Eron, 1989, s:436). Şiddet pek çok toplumda kutsal olanın ve törenlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Günlük yaşamdaki şiddet, oyunlaştırılarak zararlı ve yıkıcı yönüyle baş edildiği, böylece sağaltıcı, yararlı şiddete geçildiği de görülmektedir. Hatta uluslararası savaşlar, kitle imha silahları, sokak çatışmaları dikkate alındığında çağımızın batı dünyasındaki “ölçsüz şiddet” terörüne karşı, batılı olmayan toplumlarda savaş, kan davası, kavga ya da ritüeller şeklinde yaşanan şiddetin “ölçülü şiddet” olduğu vurgulanır.

Davranışçı ya da yeni davranışçı türden mekanik kuramlar kızgınlık ve saldırganlık tepkilerine yol açan etkilerden söz ederler. Hareket olanaklarından, yiyecekte veya içecekten yoksun bırakılan, genel anlamda kısıtlamalarla karşı karşıya kalan çocuklarda saldırganlık belirtileri görülür. Aşırı sıcaklığın, gürültünün ve nemin saldırganlığa etkileri deneylerle saptanmıştır. Bu kurama göre büyük yerleşim merkezlerinde ve kalabalık semtlerde ara sıra yaşanan (gürültücülere karşı ölümcül öfke buhranları gibi) yaz faciaları genellikle bu tür nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Psikolojik kuramlardan bazıları saldırganlık ve şiddetin duygusal yükü olan yaşantılarla ilişkili olduğunu ve çocukluklarında yakın çevrelerinde dayak veya şiddet görenlerde, suç işleme davranışına yatkınlık olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda önemli araştırmalar yapan Bandura'ya göre; saldırganlık ya taklit yoluyla, ya saldırgan dürtülerin serbest kalmasıyla, ya geçmişte oluşmuş saldırgan davranış eğilimlerin su yüzüne çıkmasıyla ya da genel tahrik unsurlarının artmasıyla oluşmaktadır. Sonuç olarak saldırganlık, huzursuzluğun boşalma ve patlama şekli olarak kabul edilebilir (Bandura, 1979, s: 195).

Freud önceleri saldırganlığı belirli bir nedene bağlamamış ve kuramının temel unsuru olan zorlayıcı cinsel dürtüler ve kişinin öz korumasını izleyen egota bağlı nedenleri temel iki neden olarak kullanmıştır. Freud sonrası psikanalistler içinde ölüm ve yıkım dürtülerinin üzerinde en çok duran Melanie Klein, Freud'un kavramlarını daha da ileri götürmüştür. Çocuk gelişiminin başladığı andan itibaren ölüm dürtüsünün, belli oranda dışlanarak nesnelere çevrildiğini, bunun da sadizmi doğurduğunu iddia etmiştir (Freud, 1933). Fromm saldırganlığı savunucu ve kıyıcı saldırganlık şeklinde ikiye ayırmıştır. Savunucu olan, canlıya özgü ve genetik programında vardır yani biyolojik temellidir. Kıyıcı olan ise biyolojik temelli olmayan ancak insana özgü bir saldırganlıktır. Kohut, saldırganlığın genetik program dâhilinde olmadığını, kendiliğinden yaralanmasıyla ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Fromm'a benzer bir şekilde kendini korumaya yönelik yok edici olmayan şiddet ile yıkıcı, yok edici bir amaçla yapılan düşmanca olan şiddet şeklinde sınıflandırmıştır (Gençtan, 2000).

Erken yaşta fiziksel ya da cinsel olarak kötüye kullanılmış olanlarda, çocukluğunda aile içi şiddet olgularında olduğu gibi şiddete tanıklık edenlerde, erken ebeveyn kayıp yaşayanlarda şiddet davranışının arttığı bildirilmektedir. Temel gereksinimlerin karşılanmaması, yalnız yaşama, aile içi sorunların bulunması, alkol-madde kullanma sorunu, düşük sosyo-ekonomik/kültürel durum ve özellikle işsizlik bozulmuş sosyal kontrol ile ilişkilendirilmektedir. Ekonomik durumdan bağımsız olarak, ağır yoksulluğun ve aile içi sorun varlığının şiddet ile ilişkisi bulunmaktadır. Bireylerin, grup içinde ya da çete içindeki davranışlarında, bireyselliğin bastırılıp daha saldırganlaştığı bilinmektedir. Çete alt kültürü, madde kullanımını arttırması dışında artmış şiddet davranışına ve silah kullanımına da neden olmaktadır (Lewis, 2005, s:2263). Yazılı ve görsel basında şiddet içeren görüntü, ses ve yazıyla ortaya çıkar. Özellikle çocuklarda, şiddet içerikli programları izleme ile şiddet davranışı sergileme arasındaki ilişkinin varlığı bu konuyla ilgilenen araştırmacılarla tartışılmıştır. Dünya algısı, şiddeti haklı görme ile ilgili imgelemeler ve düşünce oluşması, bu konuda tartışılan belli başlı konu başlıklarından bazılarıdır. Buradaki etkilenmede, düşük sosyoekonomik durumda olanların ve özellikle erkek çocuk olanların üzerinde daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Sosyalizasyon sürecindeki bireyin (özellikle çocuk ve ergenin) dışarı ile karşılıklı etkileşmesi açısından medya, bireyin duygusal ilişkiler yaşadığı ailesi, akrabaları, arkadaşları okulu, çalıştığı yer kadar önemli bir yere sahiptir. Günümüzde medya özellikle televizyon, sadece şiddet ve suç için değil, çocukların cinsiyet rollerini algılamada, politik görüşlerini geliştirmede, etnik ve ırka ilişkin tutumları ve sosyal davranışları oluşturma ve geliştirme hakkında bilgi sağlamak gibi birçok önemli sosyal olay için de etkin olmaktadır. Bugün birçok çocuk günün büyük bölümünü televizyon karşısında ya da şiddet içeren bilgisayar oyunları oynayarak geçirmektedir. Televizyon bu şekilde çocuğun anne ve babasından sonra üçüncü bir ebeveyni olmuştur. Çocuk davranışları üzerinde görsel ve yazılı basın etkili olduğu bilirse de bunların etkileri kesin olarak bilinmemektedir (Bandura, Ross ve Ross, 1961, s:580).

Bir çocuk için yeterli gerçek yaşam tecrübeleri mevcut olmadığından televizyon toplumun gerçek bir tasviri olarak algılanmakta, televizyondaki sosyal gerçeklik tasviri de çocuğun temel sosyal gerçekliliği haline gelebilmektedir. Çocukların pek çok şeyi televizyon vasıtasıyla öğrenerek davranış haline getirmesi düşüncesinden hareketle, şiddet içeriği izlemenin gözlemsel öğrenme aracılığıyla saldırgan davranışları etkileyip etkilenmediğinin araştırıldığı bir çalışmada her gün çizgi filmler, polis şovları, yüksek oranda şiddet içeren cinayet dramaları izleyen genç izleyicilerde televizyonun kısa dönemde şiddet davranışı üzerine etkisi olduğu görülmüştür. Gerçek yaşamda saldırgan davranışlar gösteren çocuklarla televizyonda saldırgan davranışları izleyen çocuklar arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların saldırgan davranış biçimlerini televizyondan öğrenerek bu davranışları taklit ettikleri de gösterilmiştir. Başka bir araştırmaya göre, ilkökul çağında şiddet öğesi içeren televizyon programları seyretme miktarı ile 19 yaşındaki şiddet davranışları arasında önemli bir paralellik olduğu bulunmuştur (Huesmann ve Taylor, 2006, s:410).

1.2.Şiddet, Şiddetin Türevleri ve Travma

Şiddet bugünün dünyasında çok sık karşımıza çıkan, bireyin özgüven, iletişim, eğitim, başarı, bireysel gelişim süreci ve psikolojik durumu üzerinde ciddi etkiler bırakan ve olumsuz sonuçlar doğuran bir davranış biçimidir. Şiddet; bir kişi veya topluluğun, fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne, mülkiyetine, kültürel veya sembolik değerlerine karşı, herhangi bir birey, grup ya da örgütlü topluluk tarafından verilen fiziksel, psikolojik ya da her ikisini de içeren acıdır. Şiddet çatışma doğurur. Çatışmalar birbirleriyle ilişki içinde olan, beraberce bir şeyler paylaşan ve ortak gelecek beklentisi içinde olan bireyler ya da gruplar arasında olmaktadır. Gerçek yaşamda, saldırganlık ve şiddet eylemlerinin genellikle birbirlerini tanıyan bireyler ya da gruplar arasında gerçekleştiğini unutmamak gerekir.

Şiddetin ele alınmasında genetik, biyolojik, psikolojik, demografik, kültürel, ekonomik, sosyal, politik etmenlerin, kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı yönleriyle ayrı ayrı veya bir arada dikkate alındığı görülmektedir (Gümüş, 2006). Bu yaklaşımlarda temel soru şiddetin yaşamın veya insan türünün zorunlu bir parçası olup olmadığı sorusudur. Bu soru insanın aynı zamanda kötü olmasına dair içsel yönüne ait savlar öne sürülmesine neden olmaktadır. Şiddetin temelinde yaşam mücadelesi, nefis, iktidar istenci, egemenlik-başatlık arayışı, ölüm dürtüsü (yıkıcılık-sinizm) olduğu gibi savlar öne sürülmüştür. Bu savları ileri sürenler arasında Machiavelli, Hobbes, Hegel, Darwin, Nietzsche, Freud, Lorenz, Malthus ve Smith gibi ünlü isimler bulunmaktadır. Bu yazarlar doğal denge, yaşama güdüsü/dürtüsü, rekabet, irade, güç, egemenlik arayışı gibi kavramların altında şiddeti, sanki doğal ve zorunlu bir durummuş gibi kabul etmişlerdir. Ancak şiddetin zorunlu olup olmadığını da yeterince ortaya koymamaları, yırtıcılık, doğada hayatta kalma ve irade istencinin yeterince açıklayıcı olmadığı şeklinde eleştirilmişlerdir. Bu eleştirilerin devamında, insanın haydut genlere sahip olup, nedensiz de saldırganlaşabilen, bunun için bir duygu veya vicdan azabı çekmeyen, hiçbir zaman

da çaresi olmayacak doğal bir canavarlığa da sahip olması sonucu çıkmasının doğru olmayacağı da öne sürülmektedir (Lorenz, 1996, s:165).

Bireysel düzeyde şiddet; bireyin kendi içinde ve toplumdaki uyum bozukluğundan kaynaklanan, kişinin kendini başkalarının yerine koyma becerisi yokluğunun kendini güçlü bir şekilde ortaya koyduğu, kalıtsal faktörlerin ağır bastığı bir davranış bozukluğudur. Bunların genel özellikleri; kendi üstünlüklerini kanıtlama dürtüsüyle giriştikleri eylemlerin, bu eylemlerin hedefi olan insanlarda yarattığı duygusal ve algısal sorunların ya farkında değildirler ya da aldırılmamaktadırlar. Bunlarda genel anlamda antisosyal kişilik bozukluğu vardır. Antisosyal kişilik bozukluğu olanlar, toplumsal kurallara, gelenek, görenek ve etik kurallara karşı kayıtsızlık, aşırı düzeyde bencillik, duygu yoksunluğu, kendi duygularını kontrol altına alamama durumu mevcuttur. Yaptıkları eylemlerin yarattığı yıkımlar konusunda da; pişmanlık ve tedirginlik duymamaları, cezalardan korkmamaları, insanlarla sürdürülebilir olmayan kolay ilişki kurmaları, kendi eksikliklerini başkalarına mal eden ve suçlayan duygu ve davranış bozuklukları taşıyanlardır (Citrome ve Volavka, 1999, s:308).

Şiddet olgusu, çok boyutlu ele alınması gereken ve disiplinler arası işbirliği ile mücadele gerektiren ciddi bir problemdir. Çünkü şiddet, toplum genelinde ruh ve beden sağlığını tehdit eden, sürdürülebilir sosyal gelişimi engelleyen; kişinin hayata ve insanlara olan güvenini sarsan, benlik değerini ve özgüvenini azaltan, korku ve çaresizlik hisleri yaratan ve bu şekilde de hem bireysel hem de toplumsal sağlığı tehdit eden sistematik bir problemdir. Şiddetle mücadele ve şiddeti önleme hareketinin en önemli ayaklarından biri de şiddetin ne olduğuna dair toplumu bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir. Genellikle şiddet dendiğinde ilk akla gelen fiziksel şiddet kavramıdır. Ancak şiddet olgusu bundan ibaret değildir, birçok farklı türü ve farklı dışavurumu vardır. Bu sunumun amacı, başta şiddete maruz kalma riski en yüksek olan kişilere (kadınlara, gençlere, çocuklara, çalışanlara...) ve de öte yandan, sergilediği tutum ve davranışların aslında şiddet içerdiğinin farkında olmayan kişilere (erkekler, gençlere, yöneticilere...) şiddetin ne olduğu hakkında tanımlayıcı ve örnekleyici kapsamda bir bilgilendirme sunmaktır. Şiddeti ortaya çıkaran nedenler ve ardındaki dinamikler, şiddeti bir kısır döngüye dönüştüren ve insanları bu döngünün içinde tutan unsurlardır (Dursun, 2011, s:18).

2. ŞİDDETİN YOL AÇTIĞI TRAVMA

Ortaya çıkardığı sonuçlar açısından ciddi bir sorun olan şiddet, günümüz toplumunda oldukça yaygın olarak görülmektedir. Fiziksel güç veya otoritenin kasıtlı olarak bir tehdit veya gerçek bir şekilde bir başkasına uygulanması sonucunda, mağdurda yaralanma, psikolojik zarar veya ölüm ihtimali olması durumu şiddet olarak tanımlamaktadır. Fiziksel şiddet, fiziksel veya psikolojik olarak kişi için ciddi tehdit oluşturmaktadır (Şenyuva ve Yavuz, 2016, s:2).

Travmatik olaylar kişinin kendine, dünyaya ve geleceğe dair algılarını olumsuz etkilemekte ve temel güven duygusunu zedelemektedir. Kişi için artık, dünya tehlikeli ve gelecek karanlıktır. Kişi otonomisini kaybedebilir, kendini; yalnız, güçsüz, çaresiz, cezalandırılmış, insani ve ilahi koruma sistemlerinin dışına itilmiş, yetersiz, aşağılanmış olarak algılayabilir. Bununla birlikte değersizlik, utanç ve suçluluk duygusu içinde olan kişi; kendine ve başkalarına karşı kuşku ve öfke hissedebilir. Ayrıca yaşadığı travmatik olayı hatırlatan durumlardan kaçmak isteyen kişi, sosyal olarak geri çekildiği için giderek yalnızlaşabilir (Çam, BüyükBayram ve Turgut, 2016, s:211).

2.1.Çocuklara Uygulanan Şiddet ve Travma

Ağlayan çocuklara karşı uygulanan sarsıcı şiddet sonucu çocuklarda duygusal kalıcı bozukluklar olabiliyor. Çocukların iskelet sisteminde ve iç organlarında değişik derecelerde yaralanmaya neden olan fiziksel travmalar sıkça yapılan bir şiddet biçimidir. Değişik derecelerdeki vücut yaralanmaları tıp alanyazınına “dövülmüş çocuk sendromu” olarak girmiştir (Bayraktar, 2012, s:103). Çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini olumsuz biçimde etkileyen, bir yetişkin veya toplum veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı olarak tanımlanmıştır. İhmal ise çocuğa bakmakla yükümlü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, beslenme, giyim, tıbbi, sosyal ve duygusal gereksinimler ya da yaşam koşulları için gerekli ilgiyi göstermeme gibi, çocuğu fiziksel ya da duygusal yönden ihmal etmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Çocukluk çağı travmaları çoğunlukla çocuğun içine doğduğu ve sosyalizasyon sürecini geçirdiği aile içinde yaşanmaktadır. Aile içinde istismara uğrayan çocuk kirlenmiş, damgalanmış bir kimlik geliştirir ve çocuk kurban, istismarcının kötülüğünü kendi içine alır ve bu şekilde ebeveynine bağlılığını korumuş olur. İç kötülük duygusu bir ilişkiyi devam ettirdiği için istismar durduktan sonra bile kesilmeye hazır değildir.

Zamanla bu duygu çocuğun kişilik yapısının değişmez bir parçası haline gelir (Herman, 2016, s:95). Travma bir kişi tarafından yapılmışsa, mağdur dünyayı güvenilmez, diğer insanları ise güvenemeyeceği kişiler olarak görmeye başlar. Bu görüş öfke, güvensizlik, sosyal geri çekilme ve otorite ile hayal kırıklığı yaşamak gibi belirtilere yol açabilmektedir. Travma mağdurları dünyayı anlamlı ve düzenli bir yer olarak görmekten vazgeçerler. Suç ise bunun getirdiği doğal sonuçlardan biri olarak gösterilmektedir.

Travmatik yaşantı durumlarında çocukların travmaya özgün çabuk tepki verme, kaçınma, çaresizlik, yıkıcı davranışlar gibi davranış kalıpları geliştirdiği ve bunların oluşan bilişsel şemalar yoluyla yetişkin yaşama taşındığı, erişkin dönemdeki ilişkilerinde ise saldırıya uğrama, şiddet ve örselenme sahnelerini yineleyici biçimde yaşadıkları ileri sürülmüştür. Bu süreç belki belli bir döneme kadar güvenilmez dünyalarında koruyucu işlev görüyor olabilir (Burgess, Hartman ve Clements, 1995, s:18). Türk aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri içinde fiziksel ceza bir disiplin yöntemi olarak yer alır ve sonuç olarak toplumumuzda sık rastlanmaktadır. Özellikle geleneksel aile yapılarında ve şehirlerde fiziksel ceza yöntemlerinin kullanıldığı bilinmektedir.

2.2.Çocuklara Yönelik Cinsel Şiddet ve Çocuk İstismarı (Yasak Sevi) ve Travma

Çocuklara yönelik cinsel şiddet, istismar ve ensest (yasak sevi), çocukların ana-babaları, onlara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli kişiler ya da yabancılar tarafından sağlıklarına zarar veren; fiziksel duygusal ve zihinsel ya da sosyal gelişimlerini engelleyen tutum ve davranışlara maruz bırakılmalarıdır (Bayraktar, 2012, s:117). Başka bir ifadeyle cinsel istismar; yetişkinlerin çocuğu kendi cinsel doyumları için kandırarak, ikna ederek, ayartarak, mecbur bırakarak ya da zorlayarak yaptıkları sözel istismardan tecavüze kadar uzanan tüm davranışları içeren bir durumdur.

Çocukların yasal olarak erişkin kabul edildikleri yaştan önce erişkinler veya kendilerinden beş yaş büyük bireyler tarafından herhangi bir cinsel aktiviteye zorlanmaları veya maruz bırakılmaları cinsel istismar olarak tanımlanır. Bu aktiviteler; oral-genital temas, genital-genital temas, genital-rektal temas, elgenital temas, el-rektal temas, el-göğüs teması, cinsel bölgelerin zorla veya zorlama olmadan gösterilmesi, çocuğa pornografi seyrettirilmesi veya çocuğun pornografik amaçla kullanılması şeklinde olabilir. Cinsel taciz ve ensest uzun zamandan beri psikiyatri, klinik psikoloji ve hukuk alanlarında profesyonelleri zorlayan bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Aile içi cinsel istismar konusunun ciddi bir problem olarak algılanması ve açık bir şekilde tartışılabilmesi, gerek sosyal baskılar; gerekse durumun bireylerce kabulünün zorluğu nedeniyle ancak son yıllarda mümkün olabilmiştir (Gordy, 1983, s:300). Ensestin psikolojik etkilerinin şiddeti kurbanın yaşı, ekonomik durumu, sosyal destekleri, tacizin süresi gibi pek çok değişkenle ilgili olabilir. Kurbanın yaşı ne kadar küçükse ve tacizin süresi ne kadar uzunsa incinmenin şiddeti o kadar fazla olur. Buna karşın kurban yaşantısının hemen ardından bu durumu sorgulayabilir ve üzerinde çalışabilirse, psikolojik etkilerin azaltılması mümkün olmaktadır (Jackson ve diğ., 1990, s:215).

Erişkin yaşamında tekrarlayan travma, kişiliğin daha önce biçimlenmiş yapısını kemirir. Fakat çocuklukta tekrarlayan travma kişiliği biçimlendirir ve çarpıtır. İstismarcı bir çevrede kapana kısılan çocuk, çetin uyumsama görevleriyle yüz yüze kalır. Güvenilmez insanlarda bir güven duygusunu, güvenli olmayan bir durumda güvenliği, korkutucu bir öngörülmezlik durumunda kontrolü, bir çaresizlik durumunda gücü korumanın bir yolunu bulmak zorundadır. Kendini korumak ve bakmaktan âciz olduğu için, yetişkin bakım ve korumasının eksikliğini, elinin altındaki tek araçla, gelişmemiş bir psikolojik savunma sistemiyle telafi etmek zorundadır (Herman, 2007, s:121).

Cinsel istismara uğramış çocuklarda anksiyete bozuklukları kısa sürede ortaya çıkabilmekte, uyku bozuklukları, kâbuslar, fobiler, bedensel yakınmalar ve korku tepkileri gözlenmektedir (Taner ve Gökler, 2004, s:84). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, ikincil enürezis daha sık ortaya çıkmaktadır (Elliot ve Peterson, 1993, s:170). İstismarın erken döneminde amnezi, aşırı fantezi kurma, trans benzeri durumlar ve uyurgezerlik ortaya çıkabilmektedir. Yüksek oranda depresyon gözlenmekte ve kurbanın benlik saygısı ciddi biçimde zedelenmektedir (Pelcovitz ve diğ., 2000, s:383). Dissosiyatif bozukluklar, travma sonrası stres bozukluğu, somatizasyon bozukluğu, hipokondriazis, yeme bozuklukları, cinsel işlev bozukluğu, alkol ve madde kötüye kullanımı, borderline kişilik bozukluğu, işlevsel nörolojik belirti bozukluğu, gelişimsel bozukluklar, uyku bozuklukları, depresyon, anksiyete, panik bozukluğu, suç işleme ve şiddet davranışında artış, kendine zarar verme ve özkıyım eğilim görülmektedir. Kendi çocuklarına da aynı yöntemleri kullanma eğilimi kendine zarar verme davranışları ve özkıyım girişimleri ile olan ilişkisi birçok çalışma ile ortaya konmuştur (Brown ve Anderson, 1991, s:59).

Çocuk istismarının patolojik şartları, hem yaratıcı hem de yıkıcı olağanüstü kapasitelerin geliştirmesini zorlar. Beden ve zihin, gerçeklik ve imgelem, bilgi ve hafızanın olağan ilişkilerinde artık yeri olmayan

anormal bilinç durumlarının gelişmesini teşvik eder. Bu değişmiş bilinç durumları, hem somatik hem psikolojik bir dizi semptomla zemin hazırlar. Bu semptomlar aynı anda kökenlerini göz önüne serer ve gizler; kelimelere dökülmek için fazlasıyla korkunç olan sırların kılık değiştirmiş diliyle konuşur (Fraser, 1987, s:223). Bu tür yaşantıları olan kurbanlar, başlarına gelen olaya kendilerinin neden olmadığını ya da bunun onların hatası olmadığını anlayamadıklarında suçluluk duygularını içselleştirmektedirler. Bu da utanç, depresyon, değersizlik ve yabancılaşma duygularının ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Bu tür bir yabancılaşma duygusu bu bireylerin bir gruba katılmasını zorlaştırmakta, bireyler yalnızlık ve izolasyon duyguları sonucunda da anlamlı ilişkiler ve dostluklar kurmada zorlanmaktadır.

Kronik çocukluk istismarı, olağan bakım ilişkilerinin adamakıllı bozulduğu, ailevi bir yaygın terör ikliminde vuku bulur. Mağdurlar şiddet araçları ve ölüm tehdidiyle dayatılan karakteristik bir totaliter kontrol kalıbı ve ufak tefek kuralların kaprisli dayatılması, aralıklı ödüller, rakip tüm ilişkilerin tecrit, gizlilik ve ihanet yoluyla yok edilmesini tanımlarlar. Bu tahakküm ikliminde gelişen çocuklar kendilerini istismar ve ihmal edenlere, bir yetişkinden daha çok patolojik bağlılık geliştirir ve bu bağlılıklarını kendi refahını, kendi gerçekliğini ya da kendi hayatını bile hiçe sayarak sürdürmeye çalışırlar (Herman, 2016, s:123).

Her an her yerde ölüm korkusu, pek çok mağdurun gerçek hikâyesidir. Bazen çocuk şiddetle ya da doğrudan öldürülme tehdidiyle susturulur. Şiddet ve cinayet tehdidi evcil hayvanlara da yöneltilebilir; çoğu mağdur, hayvanların sadistik istismarına (zoofili) tanık olamaya zorlandıklarını anlatır. Mağdurlar şiddet korkusuna ek olarak, ezici bir çaresizlik duygusunu da sürekli anlatırlar. İstismarcı bir aile ortamında ebeveyn iktidarının uygulanması keyfi, kaprisli ve mutlakdır. Kurallar tuhaf, tutarsız ve aşıkâr biçimde adaletsizdir. Mağdurlar onları en korkutan şeyin, şiddetin tahmin edilemez doğası olduğunu sık sık belirtirler. İstismarı önleyecek bir yol bulmaktan âciz olanlar, tam bir boyun eğme durumunu benimsemeyi öğrenirler. Çocukluklarında istismara uğrayanların çoğu kaotik ve tahmin edilemez kurallara uymaya zorlandıklarını vurgularken, bazıları ileri derecede organize baskı ve cezalandırma durumu tanımlarlar. Bu daimi tehlike iklimine uyumsama, daimi bir teyakkuz durumu gerektirir. İstismarcı bir çevredeki çocuklar, saldırıya ilişkin uyarı işaretlerini taramak için olağanüstü yetenekler geliştirir. İstismarcıların içsel durumlarına dakikası dakikasına uyum sağlarlar. Öfke, cinsel heyecan, sarhoşluk ya da çözülme işaretleri gibi, yüz ifadesinde, seste ve beden dilindeki ince değişiklikleri tanımayı öğrenirler. Bu sözel olmayan iletişim, ileri derecede otomatik hale gelir ve çok defa bilinçli farkındalığın dışında vuku bulur. Çocuk kurban, alarımını harekete geçiren tehlike sinyallerinin adını koymaksızın ya da tanımlamaksızın karşılık vermeyi öğrenir (Kluft, 1985; s:190).

Mağdur tehlike işaretini fark ettiği zaman, ya istismarcıyı sakinleştirerek ya da uzak durarak kendini korumaya çalışır. Kaçma girişimleri yaygındır; çoğu kez yedi sekiz yaşlarında başlar. Çoğu mağdur uzun zaman kelimenin tam anlamıyla gizlendiğini hatırlar; insanlarla olmaktan çok kendini güvende hissettiği tek yer olan özel gizli bölgesinde vakit geçirir. Mümkün olduğu kadar göze batmamaya ve bir köşede donup kalarak, sinerek, top gibi kıvrılarak ve yüzünü ifadesiz kılarak, dikkati üzerine çekmekten kaçınma çabaları içerisindedirler. Bu yüzden daima bir otomatik aşırı uyarılma durumundayken, iç heyecanlarını herhangi bir şekilde göstermekten kaçınarak sessiz ve hareketsiz de olmak zorundadırlar. Sonuç istismar edilen çocuklara özgü fıkır fıkır kaynayan “Donmuş İhtiyatlık” durumudur (Qunsted, 197, s:77).

Çocukların istismar edildiği ailelerin sosyal açıdan kendilerini tecrit ettikleri artık herkesçe bilen bir şeydir. Sosyal tecridin kendiliğinden olmadığı daha az bilinir; gizliliği korumak ve diğer aile üyeleri üzerinde kontrol kurmak için çoğu kez istismarcı tarafından zorla yaratılır. İstismar edilen çocuk geniş sosyal dünyadan olduğu kadar, diğer aile üyelerinden de tecrit edilir. Yalnızca kişisel dünyasındaki en güçlü yetişkinin kendisi için tehlikeli olduğunu değil, bakımından sorumlu diğer yetişkinlerin de onu korumadığını günbegün anlar. Bu koruma eksikliğinin nedenleri çocuk kurban için bir bakıma önemsizdir; bunu en iyi halde bir vurdumduymazlık işareti olarak, en kötü haldeyse ihanete ortaklık etmek olarak deneyimler. Çocuğun bakış açısından, gizlilikle etkisiz hale getirilen ebeveynin bilmesi gerekirdi; kendisiyle yeterince ilgilenseydi ortaya çıkardı. Gözdağıyla etkisiz hale getirilen ebeveynin müdahale etmesi gerekirdi; kendisiyle yeterince ilgilenseydi savaşırdı. Çocuk kendi kaderine terk edilmiş gibi hisseder; bu terk edilmeye çoğu kez istismarın kendisinden daha çok içerler (Herman, 2007, s:126). Ancak hemen hemen tüm kültürlerde kurbanlara, kendilerine yapılanları anlatma konusunda yasaklar konmaktadır. Bu durum olayın, bireyler ve aileler üzerindeki şiddetli psikolojik etkilerini süregenleştirmektedir. Tacize uğrayanın, bu ortamda bulunan diğer bireylerin hatta taciz edenin de psikolojik yardım almaları ve bu bağ- lamda bir süre izlenmeleri önemli olmaktadır. Böylece hem bu bireylerin ruh sağlığı korunabilecek ve bundan sonraki ilişkilerine ait olası problemler için önlem alınabilecek, hem de taciz eden kişinin benzer bir suçu tekrar işlemesi önlenecek ve

bu konuda yardım alması sağlanabilecektir. Diğer cinsel taciz olgularında olduğu gibi, ensest olgularında da yaşantının açığa çıkarılması ve üzerinde konuşulabilmesi gerçekten kırılması gereken bir tabudur.

Çocukların yakın çevreleri ile yaşadıkları; konuşurken başka yere bakma, dinlememe, başarılarını görmezden gelme, sık eleştirme, tehdit etme, sorularını cevapsız bırakma, suçlama, aşağılama, başkalarıyla karşılaştırma, yapabileceğinden fazlasını bekleme, reddetme, yalnız bırakma, korkutma, suça yöneltme, kardeşler arasında ayırım yapma, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma gibi duygusal davranışlar onların ruhsal âleminde önemli sorunlar doğurmaktadır. Bu sorunlar ileriki yaşlarında başka sorunların doğmasına, duygusal ve davranışsal bozukluklar yaşamalarına, aile oluşturdıklarında eşleri ve çocukları ile uyum sorunu yaşamalarına sebep olabilmektedir. Yani şiddetin hangi türü olursa olsun küçük görmemek ve ciddiye almak gerekir (Genç, 2016, s:52).

Çocukluklarında istismara uğrayanlar kendi çocuklarına saldıracak ya da onları korumakta başarısız olabilir. Bununla birlikte “istismarın kuşaksal bir döngüsü” olduğu şeklindeki popüler fikrin aksine, mağdurların büyük çoğunluğu çocuklarını ne istismar ne de ihmal ederler (Kaufman ve Zigler, 1987, s:190). Çoğu mağdur çocuklarının kendininkine benzeyen bir kaderle acı çekeceğinden çok korkar; böyle olmasını engellemek için elinden geleni yapar. Mağdurlar çoğu kez kendilerinin hiç görmediği bakım ve korumayı sağlamak üzere tüm kapasitelerini çocukları adına harekete geçirirler (Coons, 1985, s:161).

Mağdurlar büyüdüklerinde yetişkin ilişkileri kurmaya çabalarken, çocuklukta şekillenen psikolojik savunmalar gitgide uyumsuz olur. Dilemma düşünce ve dilemma kendilik, baskıcı ailevi iklime dâhiyane çocukluk uyumsuzudur fakat yetişkin sorumluluğu ve bir özgürlük ikliminde yararsızdan öte kötüdür. Karşılıklılığın, yakın ilişkilerin ya da bütünleşmiş bir kimliğin gelişmesini engeller. Mağdur yetişkin yaşamın görevleriyle mücadele ederken, çocukluğunun mirası giderek dayanılmaz bir yük haline gelir. Eninde sonunda, çoğu kez otuzlu ya da kırklı yaşlarda, savunmacı yapı kırılmaya başlar. Çoğu kez hızlandırıcı etken, yakın ilişkilerin dengesindeki değişimdir: bir evlilik, bir çocuğun doğumu, bir ebeveynin hastalığı ya da ölümü. Sahte dış görünüş uzun süre korunamaz; altta yatan, parçalara ayrılmışlık görünür hale gelir. Şayet kırılma olursa, hemen hemen her kategoriden psikiyatrik bozukluğu taklit eden semptomatik biçimler alabilir. Mağdurlar akıl hastanesine gitmekten ya da ölmekten korkarlar (Herman, 2016, s:144). Çocukken istismara uğramış bireyler; kökleri ve aidiyet duyguları olmayan kayıp ruhlardır.

2.3.Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet

Eski Roma’da erkekler eşlerini dövebilir, boşayabilirdi. Ayrıca erkekler eşini zina, toplum içinde sarhoşluk ya da halka açık oyunlara gitme gibi durumlarda öldürme hakkına da sahipti. İngiltere’de on yedinci yüzyılda yasalar erkeklere, doğru yoldan ayrılan karısını fiziksel olarak cezalandırma hakkını vermektedir. Bu uygulama on dokuzuncu yüzyılda ABD’de de uygulanmıştır. Kadının aşağılanması, güçler arasındaki eşitsizlik, kadının eşya olarak görülmesi, erkeğin saldırgan davranışlarına onay verilmesi, erkeğe bağımlılığın sürmesini sağlamakta ve kadının ikinci sınıf insan sayılma durumu vardı. Güç eşitsizliği ve aile meselelerinin, karışılmaması gereken özel hayat sayılması genel kabulü, bu sürecin devamlılığını sağladığı, hatta sağlık ve adalet sisteminde görev yapanların da 1960’lı yıllara kadar kadına yönelik şiddeti görmezden geldiği kabul görmektedir. Kadın hareketleri ancak 1970’li yıllarda, kadının toplumda yaşadığı her türlü şiddete karşı dikkat çekilmesini sağlamıştır (Ellis, 1999).

Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre kadına yönelik şiddet, cinsiyete dayanan, kadını inciten, ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır (WHO, 1993).

Farklı bir bakış olarak kadına yönelik şiddet, yaşam döngüsü içinde ele alındığında, daha dölleme öncesi dönemde başlamaktadır. Aile içinde sahip olunacak çocuğun cinsiyetinin kız çocuklar aleyhine belirlenmesi, kız bebeklerin öldürülmesi, kız çocuklarının cinsel istismarı, dövülmesi, çeyiz, başlık parası, namus cinayetleri, flörtte şiddet, evlilikte hırpalanma, dayak tecavüz, ekonomik ve psikolojik baskı, ve diğer cinsel organlara zarar verici uygulamalar işyerinde cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti, fahişeliğe zorlama, yaşlılıkta fiziksel, cinsel ve psikolojik saldırıya uğrama, cinayete kurban gitme şeklinde gelişmektedir (Heise, 1993, s:210).

Aile içi şiddete uğrayan kadınların, ilk şok ve inkar dönemini atlattıktan sonra, şiddete şiddet ile karşılık verme ve daha sonra da depresyon ve kendini suçlama tutumu takındıkları gözlenmektedir. Şiddete maruz kalan kadınlarda; travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, intihar girişimleri, alkol ve ilaç kötüye kullanımı ve çocuklarına yönelik saldırgan davranışlar sık görülen durumlardır. Şiddet kadını özkiyımaya

sürükleyebilmekte, cinayete kurban gitmesine ve anne ölümlerinin artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca iş yaşamını olumsuz etkilerken veya sona erdirirken, kadını (ve dolayısıyla ailesini ve özellikle çocukları) yoksulluğa ve ekonomik bağımsızlığını kaybetmeye itecektir. Sonuç olarak, aile yaşamı tahrip olurken, çocuklar yoksulluk yaşayacak ve aile yaşamına olan güven ve inançlarını kaybedeceklerdir. Psikiyatri polikliniğine başvuran veya klinikte izlenen kadın hastalarda yapılan çalışmalar aile içi şiddetin psikiyatrik hasta grubunda önemli bir sorun olduğunu göstermektedir (Akyüz, Kuğu ve Doğan, 2002, s:46).

2.4.Genç Bireylerde Şiddet ve Travmatik Yaşantılar

Şiddet kategorilerinde gençlik şiddetinin ayrı bir yeri vardır. Gençlik şiddetinin hedefi yine kendisi yani gençliktir (Bayraktar, 2012, s:106). Şiddet, kasti olarak yapılan ciddi fiziksel incitme eylemleridir (Feldman, 1998, s:297). En genel anlamıyla şiddet, hedefe ulaşmak için kullanılan bir araçtır (Riches, 1998, s:18). Bu araç ilk zamanlarda, kaba kuvvet olarak da adlandırabileceğimiz fiziksel şiddet olarak kendini göstermekteyken, zaman içinde evirilerek, karşı tarafın psikolojisine yönelik bir hal almıştır. Şiddet olgusunun genel anlamdaki bu eğilimini günlük hayatımızda da gözlemlemek mümkündür. Zaman içinde fiziksel şiddet, bir sorun alanı olarak önceliği cinsel şiddete (cinsel taciz) bırakmış, günümüzde ise psikolojik şiddet (psikolojik taciz) günlük hayatta karşılaşılan en önemli sorunlarda biri haline gelmiştir (Güngör, 2008, s:1). Şiddet; talep, istek, savunma, menfaat ve sorunların çözümünde başvurulan, mutsuzluğu ve çözümsüzlüğü körükleyen bir olgudur. Sorun çözme becerileri hakkında yeterli bilgi düzeyi ve tecrübesi olmayan çocuk, öğrenme yoluyla (duyarak, görerek, yaşayarak) elde ettiği şiddet yöntemini devreye koymaktadır. Aile, okul ve arkadaş çevresi ve son zamanlarda da etkili olan kitle iletişim araçları gibi etmenler toplumsallaşmayı/öğrenmeyi (Taylan, 2011, s:12); gelişim süreçlerindeki imkânsızlık, erişimsizlik ve talepler de uyuşmamayı hızlandırmaktadır.

Suç ve şiddet iç içe geçmiş kavramlardır. Her şiddet içeren davranışı suç olarak yorumlamak gerekirse kavramlar arası ilişkilerin anlaşılması kolaylaşır. Kimlik ve kişilikleri henüz oturmamış, kendilerini kontrol etme, his ve duygularına hâkim olma yetileri gelişmemiş olan gençlerin isteklerini yerine getirtmek için başvurabilecekleri en kolay yöntem şiddettir. Yapılan araştırmalar şiddetin yalnızca kişilik ve genetik faktörlerden ortaya çıkmadığını ortaya koymaktadır. Şiddetin bireysel faktörlerin dışında ailesel, toplumsal ve çevresel faktörleri söz konusudur.

Gençleri şiddet uygulamaya iten sebepleri şöyle sıralayabiliriz; davranışlarını kontrol etmekte zorluk yaşamaları, hayal kırıklığına karşı toleransın düşük olması; bir engellenmeyle karşılaştıkları zaman başa çıkma yollarını bilememeleri. Sorun çözme, öfke kontrolü ve iletişim kurma gibi sosyal becerilerinin zayıf olması; çocukların eğitim yaşamının ihmal edilmesi; ailenin tutarsız ve çok sert disiplin uygulamaları; ailede iç çatışma olması, ev içinde şiddetin ve istismarın olması; çocuklarda madde kullanımı ve depresyon belirtileri olması. Gençlerin sosyal olarak aşırı içine kapanık olmaları, şiddete uğramaları, başkaları tarafından çabucak kızdırılmaları, aşırı alingan olmaları, öfke kontrolünü becerememeleri, bireysel farklılıklara toleransı olmamaları, fevri olmaları ve çok çabuk hayal kırıklığına uğramaları gibi özellikleri onların şiddet davranışı gösterme risklerini artırmaktadır. Şiddet riski içeren bu faktörlerin önceden belirlenip gerekli önlemlerin alınması şiddet davranışının azalması veya önlenmesine olumlu katkı sağlayacaktır. Aslında genç bireylerin şiddet eğilimlerini ve uygulama isteklerini anlamak için bazı uyarı işaretlerini takip etmek gerekir. Şiddet davranışı; içine kapanma, içinde bulunduğu ortama uyum sağlayamama, yazı ve resimlerinde şiddet içerikli ifadeler bulunması, öfke patlaması yaşama, zorbaca davranışlarda bulunma, kurallara, otoriteye karşı gelme ve farklılıklara karşı ön yargılı olma gibi çok sayıda değişken etrafında çözümlenmektedir. Bunların yanında; madde ve alkol kullanımı, bir çeteye bağlı olma, silaha yasal olmayan yollardan ulaşabilme, şiddet içerikli programlara ilgi duyma, şiddet içerikli davranışlara karşı duyarsızlaşma, okul dışında internet kafelerde zaman geçirme, internette kontrolsüz dolaşma, televizyonda şiddet içerikli programlar izleme ve medyanın olumsuz etkileri gibi özellikler de sayılabilir.

Bu tür olaylarda kişilerde genellikle gücü kötüye kullanma, duyulan güvene ihanet etme, tuzağa düşme, çaresizlik, acı, kafa karışıklığı ve/veya kayıp söz konusu olabilmektedir. Bu oldukça geniş tanım, içeriğinde hem tek seferlik olaylar (kazalar, doğal afetler, suçlar, ameliyatlar, ölümler, vb.) hem de tekrarlayan ve süregelen olaylar (çocuk istismarları, çocuk ihmalleri, savaşlar, şiddet içeren ilişkiler, vb.) bulundurmaktadır. Dikkat edilmesi gereken nokta, olayın travmatik olup olmadığı kararının olaya maruz kalanlara ait olmasıdır. Şiddete maruz kalmış iki kişiden biri, bu yaşantıda fiziksel bütünlüğüne bir tehdit algılamamış ise bu olay onun için travmatik olmamaktadır. Aynı olaya tanık olmuş ikinci kişi, bu olayı hayatını tehdit eden bir unsur olarak algılamış ise durum bu kişi için travmatik bir olay niteliği kazanmaktadır. Psikolojik travma, olayı yaşayan kişinin algısı ve değerlendirmesi doğrultusunda tanımlanmaktadır. (Arıkan, 2011, s:34) Şiddet sonrası yaşanan travma sonucunda, kişide depresif davranışların belirginlik kazandığı ve kişinin stres

hastalığına istemsizce yöneldiği ilk etapta gözlenen durumlardır. Bununla beraber şiddete maruz kalmış, tanık olmuş kişide özellikle güven sorununun ortaya çıkmasıyla beraber; korkma, kaçınma, aşırı uyarılma, yardım aramaya çekinme, umutsuzluğa kapılma ve birçok anksiyete bozuklukları da ortaya çıkar. (Arıkan, 2011, s:36) Böylesine geniş bir olumsuzluk kulvarında arayış içerisinde olay bireyin, hiç kuşkusuz yaşamında da birçok değişiklik olacaktır. Özellikle yakın çevresiyle olan ilişkilerindeki farklılığa tanık olan bu birey, ruhsal ve psikolojik kaynaklı birçok hastalığa da en güçlü bir şekilde adaydır.

Şiddet sonucu gençlerde oluşan anksiyete bozukluklarını şöyle sıralayabiliriz; Panik bozukluğu Özgül fobiler Sosyal anksiyete bozukluğu Obsesif kompulsif bozukluk Travma sonrası stres bozukluğu. Kişi sıklıkla günlük olaylar karşısında beklenenin üstünde yüksek bir kaygı düzeyi yaşar. Zihni yoğunlukla felaket senaryoları ile doludur. Örneğin, ele alınan bireyin çocuğu eve bir saat gecikmeyle gelmiştir. Ancak bu gecikme “mutlaka çocuğa araba çarpmıştır”, “birileri çocuğa bir şey yapmıştır” türünden kaygı içeren düşüncelerle karşılaşılır. Kişi olaylar karşısında hafif bir tedirginlik duygusundan panik derecesine kadar değişik yoğunluklarda kaygı yaşayabilir. Duruma, yaygın kaygı bozukluğu denmesinin nedeni kişinin sadece belli durumlarda değil, hemen her durumda (belirli bir yer, zaman ya da duruma bağlı olmaksızın) az ya da çok kaygı yaşamasıdır. (Arıkan, 2011, s:38) Aslında kaygı günlük hadiselerde herkesin karşılaştığı bir ruh halidir ve aşırı boyutlara ulaşmadıkça bir teşvik aracı olarak insanlara yardımcıdır. Kaygı kişinin günlük aktivitelerini aksatacak hale gelerek başlı başına bir problem meydana getirdiğinde artık hastalık adını alır ve tedavi edilmelidir. Yaygın anksiyete bozukluğu olan kişi uzun süren, kontrol etmekte güçlük çektiği bir endişe durumu yaşar. Bu kaygı huzursuzluk veya kendini tetikte hissetme, çabuk yorulma, odaklanma güçlüğü, unutkanlık hissi, sinirlilik, kas gerginliği ve uyku bozukluğu belirtilerinin tamamı ya da bir kısmı ile birlikte bulunur. Kişinin yaşadığı bu sıkıntılar kişinin hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sık rahatsızlık genellikle yirmili yaşlardan önce başlayarak, dalgalı bir seyir izler. Duruma eşlik edebilecek psikiyatrik bozukluklar ve diğer kaygı bozuklukları; depresyon ve alkol bağımlılığıdır. Yukarıda bahsedilen kişinin şiddet sonrası yaşadığı travma sonucu gösterdiği reaksiyonlar ve alışkanlıklar, söz konusu kişinin yaşamını koca bir kara bulut gibi gölgelemektedir. Örneğin dövülerek tecavüze uğramış 16 yaşındaki bir kız çocuğunun travma sonrasında; özellikle erkeklerden korkması, ümitsizliğe düşmesi, fiziksel yetersizliğinin kurbanı olduğunu düşünmesi gibi birçok karamsar sonuçlara varılabilir. Fakat burada söz konusu olan en tartışılabilir durum ise; kişinin şiddet gördükten sonra fütursuzca tecavüze uğramış olması ve sonrasında özel hayatındaki olumsuzluklar yaşaması değil; ne yazık ki üyesi olduğu toplumun ve yakın çevresinin başlattığı “namus” kavramıdır. Dolayısıyla kişinin yaşamı büyük bir değişim sürecine girmekle beraber, yakın çevresiyle ilişkileri de oldukça değişmektedir (Arıkan, 2011, s:40).

Ailelerin çocuklarını terbiye etme yollarını meşru zemine oturtması gerekmektedir. Çocuklara bir başkasının yanında uygulanan her hangi bir şiddet çeşidi çocukların ruhsal yapılarının zedelenmesine sebep olmaktadır. Gençlerin zor kullanılarak yönlerinin değiştirilmesi veya zor kullanarak başkalarının yönlerini değiştirmeye çalışmaları bir sapma davranışı olarak da yorumlanabilir. Özellikle toplumsal olarak böyle bir algının hâkim olduğu toplumların gelişmemiş toplumlar olarak sınıflandırılması doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü şiddet tüm dünyanın ortak sorunudur. Gelişmiş toplumlarda da yoğun olarak görülmektedir. Gençler arasında fiziksel şiddet eğilimi çete kültürünü beslemekte ve körüklemektedir. Çetelerin ilk başvurduğu şey şiddettir. Genç nesillerin kontrolü ve korunması ailesel olduğu kadar da kamusal ve toplumsal bir sorundur. Devletin tüm birimlerinin bu konuda duyarlı olması sorunun çözümünde önemli bir yer tutmaktadır.

2.5. Taciz, Tecavüz ve Cinsel Şiddet

Sözle, gözle, vücut diliyle, posta veya elektronik haberleşme araçlarıyla gerçekleştirilen, cinsel olarak rahatsız eden davranışların tamamı cinsel tacizdir. Laf atmak, istenmediği halde cinsel içerikli konuşmalar yapmak, öpücük atmak, cinselliği çağrıştıracak eşyalar göndermek vb davranışlar, cinsel tacizdir. Cinselliğin kontrol etmek, denetlemek, küçük düşürmek, aşağılamak ve cezalandırmak amacıyla bir şiddet aracı olarak kullanılmasına “cinsel şiddet” denir. Kadının rızası ve isteği dışında, vücuduna herhangi bir cisim veya organ aracılığıyla vajinal, oral, anal yoldan gerçekleşen her türlü saldırı tecavüzdür. Aynı anda kadın hakarete uğrayabilir, aşağılanabilir darp edilebilir, korkutulabilir ve/veya tehdit edilebilir. Kadınlar uyuşturucu, ilaç gibi maddelerle uyutularak, bayıltılarak; bilinç durumunun açık, rıza göstermelerinin mümkün olmadığı zamanlarda da tecavüze maruz kalabilmektedirler. Tecavüzün her biçimi kadının bedensel bütünlüğünü ihlal eden travmatik bir saldırdır (Mor Çatı, 2015, s:2).

Cinsel şiddetin, maruz kalan kişi üzerinde kısa ve uzun vadeli olumsuz fiziksel, psikolojik ve sosyal etkileri olabilir. Bunlar: Fiziksel olarak; yaralanma ve sakat kalma, rahim yırtılması, cinsel organlarda hasar, iltihaplanma gibi jinekolojik komplikasyonlar, AIDS/HIV, HPV gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler, idrar yolu iltihaplanmaları. Psikolojik olarak; şok (Duygusal hissizlik ve tepki

verememe), inkâr (Hiçbir şey olmamış gibi davranma), korku (Tekrar bulur, intikam alır düşüncesi), suçluluk (Acaba ben mi sebep oldum? Neyi farklı yapabiliyordum?), utanç (Bu benim utancım, herkes ne düşünür?), sık sık ağlama ya da hiç ağlayamama, Güvensizlik (“Bir daha hiçbir erkeğe güvenemem, hiç kimseyle yalnız kalamam...”), endişe (Sürekli kötü bir şey olacaktı gibi tetikte hissetme hali), içe kapanma (Kimse ile konuşmak istememe, dışarı çıkmayı istememe, yalnız kalmayı isteme), uyku bozuklukları, olayı ve bazı görüntüleri tekrar tekrar hatırlama, tetikleyiciler karşısında olayı yeniden yaşama, duygusal olarak yabancılaşma ve uzaklaşma hissi, üzüntü, mutsuzluk, çaresizlik hissi, intihar düşüncesi ve teşebbüsü, duygusal olarak yabancılaşma ve uzaklaşma hissi, yoğun öfke duygusu (bazen intikam hayalleri), özgüvenle ilgili zorluklar yaşama, cinsellikle ilgili zorluklar yaşama, cinsel isteksizlik hissetme, olabilir. Sosyal olarak; iş hayatında, aile ve arkadaş ilişkilerinde gerginlik yaşama ve ilişkilerinin bozulması. Bazı ortamlara girmekle ilgili korku ve çekince hissetmek yalnızlaşmak ve içe kapanmak Cinsel şiddete maruz kaldıktan sonra fiziksel ve ruhsal olarak toparlanmak inişli çıkışlı bir süreçtir. Aylar, hatta yıllar sürebilir. Özellikle ilk birkaç haftadan sonra bu iniş çıkışlar daha da belirginleşir. Gün içinde duygu ve düşünceleriniz sıklıkla değişebilir. Bu süreçte, üzüntü, suçluluk, öfke, utanç en yaygın yaşanan duygulardır. Bazı anlar sakin, bazı anlar yoğun yaşanır. Duygu ve düşünceleriniz, özellikle olayı hatırlatan tetikleyiciler karşısında, aniden ve yoğun şekilde değişebilir. Tam her şey yoluna giriyor derken, ufucuk bir tetiklenme sizi ilk güne geri götürebilir. Bu sebepten, “Hayatım hiç bir zaman normale dönemeyecek” ya da “Deliriyorum, daha fazla dayanamayacağım” duygularını yaşayabilirsiniz (Luther, 2014).

Bu süreçler, travmaların doğal seyridir ve endişelenecek bir durum yoktur. Zaman içinde, hayatınızın kontrolünü yeniden ele alabileceğiniz günler gelecektir. Bunları yaşadığınız süre içinde, güvenebileceğiniz ve sizi yargılamayacak kişi ve kurumlardan destek alabilmeniz çok önemlidir. Aldığınız destekler, yalnız olmadığınızı ve “delirmedığınızı” hissetmenizi sağlayacaktır. İmkânımız olduğu takdirde cinsel şiddet konusunda uzman bir psikolog ve/veya psikiyatristten destek almak bu zor dönemi atlatmanıza yardımcı olabilir. Cinsel saldırının doğası gereği yapılan uygulamalar çok yönlüdür; acil tıbbi yardım, psikolojik destek, adli kanıt toplama gibi farklı müdahaleler bir arada yapılmaktadır. Adli kanıt toplamakla görevli hemşire, ilk fiziksel müdahalenin ardından, bireyin izin verdiği ölçüde çok yönlü adli muayenesini yapmalıdır. Kanıt toplandıktan sonra bireyin yetkili birimlere, kriz danışmanlığına devredilmesine kadar gözetimi sürdürülmelidir (Varcarolis ve Halter, 2009, s:400). Bireyin yaşadığı duygularını ifade edebilmesi çok önemlidir. Bireyin rahat konuşmasına imkân tanınmalı, ancak konuşması için baskı yapılmamalıdır. Bazı bireylerde sessiz reaksiyonlar da olabilir, daha önce yaşanmış ancak unutulmuş bir cinsel travma erişkinlikte hatırlanabilir. Daha önce bu tür travmatik deneyimleri olup olmadığı, bu olayın kendisi için ne anlama geldiği sorgulanmalı, ancak cinsel travmanın tekrarı anlamına gelebilecek ifade ve tutumlardan kaçınılmalı, detaylar daha sonraki görüşmelere bırakılmalıdır. Bireyin sosyal destekleri belirlenmeli, olayla ilgili yakınlarının bilgilendirilip bilgilendirilmemesi konusunda izin alınmalı, benzer deneyimlere sahip birçok bireyin yaşadığı uzun dönemli olası travma semptomları hakkında açıklama yapılmalıdır (Wiczorek, 2010, s:37).

3. SONUÇ YERİNE

Sıradan talihsizliklerin tersine, travmatik olaylar genellikle hayata ya da beden bütünlüğüne yönelik tehditlerle ya da şiddet ve ölümlerle yakinen bir kişisel karşılaşmayı gerektirir. İnsanları terör ve çaresizliğin son haddiyle karşı karşıya bırakır ve felaket karşısındaki tepkilere neden olur.

Günümüzde şiddet kaba kuvvet kimliğinden çekilmiş ve fiziksel görünümünü yitirmiştir. Şiddet parmakla işaret edilebilecek bir olgu olmaktan çıkmış, sistemlerin yapılarına içkin bir hale bürünmüştür (Han, 2016, s. 9). Şiddetin bu görünmezliği onun üzerine konuşmayı da bir o kadar zorlaştırmıştır. Şiddet bir enigmaya dönüşmüşken şiddetin ne olduğunu söylemek, onun kendi dışında tezahür ettiği alanların üstünü kapatmaktan başka bir anlama gelmemektedir. Psikolojik travmanın ortak paydası; yoğun korku, çaresizlik, kontrol kaybı ve yok olma tehdidini hissetmektir. Travmanın birçok sonucunu anlayabilmek için, kurbanın suçlu karşısında güçsüz olduğu durumlarda, suçlunun ruhsal yapısının kurbanda kendini kopyaladığını bilmek özellikle önemlidir. Çünkü, kurbanın suçluya karşı kendini savunacağı ve onun iç dünyasına girmesine izin vermeyeceği doğruymuş gibi kabul edilir. Ne var ki, hayatta kalabilmede, failin kişiliğiyle özdeşleşme ve onunla bütünleşmeyi kapsayan son bir çaba var gibi görünmekte. Kişisel “kendilik” bir kenara itilir ve failin “kendiliği” onun yerine geçer. Kurban, şiddetten kurtulursa failin yapısı arka plana çekilir ama kişiliğin bölünüp ayrılmış bir parçası olarak kalır. Şiddet sonucu ölüme uzun süre maruz kalmanın duygusal stresi, erkeklerde histeriyi andıran Nevrotik bir sendromun ortaya çıkması için yeterlidir. Tecavüz, özel hayatta kadına karşı şiddet olduğu için feminist hareketin başlangıç paradigması olmuştur. Feminist hareketi

destekleyen kadınlar, kadına yönelik şiddeti araştırmaya tecavüz araştırmaları ile başlamış ve ev içi şiddet, kamusal şiddet gibi konularla da devam etmiştir.

Dünya üzerinde ve Türkiye’de sorunları şiddete başvurarak çözüme yöntemi her zaman varlığını korumaktadır. Şiddeti öğrenme ve uygulama yolları özellikle çocukları ve ergenleri gelişim dönemlerinde daha fazla etkilemektedir. Ergenler şiddet gördüklerinde ve bir sorun yaşadıklarında kendileri de aynı yola başvurmaları bir sorun olarak gözükmektedir. Bireylerin şiddeti uygulama ruh halleri incelenmesi ve üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur

Ruh sağlığı da beden sağlığı kadar önemlidir. Ev içerisinde eşler ve aile bireyleri arasında yaşanan şiddet türü aile içi şiddet olarak tanımlanır. Aile içi şiddet günümüzde çoğunlukla erkek tarafından kadına yönelik şiddet olarak görülür. Ancak aile içindeki şiddete sadece kadınlar değil çocuklar da maruz kalır. Erkekler aile içi fiziksel şiddete nadiren maruz kalırken, daha çok eşleri tarafından psikolojik şiddete maruz kalabilir. Zaman içerisinde aile içi şiddete maruz kalan kadın ve çocuklarda birçok psikolojik sıkıntılar ve hastalıklar ortaya çıkabilir. Bu şiddetin oluşturduğu sorunlar bir sonraki nesilde de devam edebilir. Şiddetin uygulandığı evlerde büyüyen çocukların yüzde 74’ü büyüdüklerinde aile bireyelerine şiddet uygulayabilir. Şiddetin çeşitleri fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomiktir. Tokat atmak, tekmelemek, yumruklamak, hırpalama, saçını çekme, boğazını sıkma ve sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur bırakma, fiziksel şiddettir. Psikolojik şiddet ise bağırarak, korkutmak, küfür etmek, tehdit etmek, hakaret etmek, ailesi ile görüşürmemek, kıskançlık bahanesiyle devamlı kontrol altında tutmak, sürekli başkaları ile kıyaslamak ve kimlerle görüşeceği konusunda sürekli baskı yapmaktır. Ekonomik şiddet, para vermemek veya kısıtlı para vermek, ailenin tasarrufları gelir giderleri konusunda bilgi vermemek, istemediği işte zorla çalıştırmak veya çalışmasına izin vermemek şeklindedir.

Şiddet; gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün dünyada milyonlarca insanın, özellikle de kadın ve çocukların yaşamlarını etkilemeye devam etmektedir. Batılısı, doğulusu, yoksulu, zengini her toplumun ortak sorunudur. Temel insan haklarının, toplumsal ve bireysel eşitliğin, çağdaşlaşma ve barışın karşısındaki en ciddi engeldir. Ortadan kaldıramadığımız ve hatta giderek artan şiddet olayları karşısında, ulaştığımız medeniyet düzeyinin ne kadar yüksek olduğunun ne yazık ki hiçbir anlam ifade etmediği, herhangi bir değerinin olmadığı gözler önündedir. Şiddetin, bireysel ve toplumsal yaşamdaki etkisini azaltmanın yolu, saldırgan davranışa götüren egemen kültürün değiştirilmesinden geçmektedir. Bu kültürün temel bileşenleri arasında; işlevsel olmayan aile yapısı, inanç sisteminden beslenen ahlak anlayışı ve toplum üyesi bireylerin belirleyici olduğu toplumsal normlar ve roller başta gelmektedir. Unutulmamalı ki, şiddet bir toplum sağlığı sorunudur ve bir hak ve özgürlük ihlali olarak ele alınmalıdır.

Gençler daha çok kızdıkları zaman şiddete başvurduklarını ifade etmişlerdir. Öfke kontrolü, baş etme ve sorun çözme becerileri konusunda toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda okulların eğitim müfredatlarına içerikler konması sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Çocuk yaşta görülen şiddetin ileri yaşlarda sadece şiddet uygulama değil, aynı zamanda suç işlemeye de etki ettiği bulgularımız arasındadır. Elbette şiddet de bir suçtur. Ancak gençleri şiddet suçunun dışında farklı suçlara yönlendirmektedir. Şiddet eğilimi olan çocuklara terapi eğitimleri ve daha pozitif yollarla sorunlarını çözme metotları öğretilmesi gerekir. Ailelerin çocuklarını terbiye etme yollarını meşru zemine oturtması gerekmektedir. Çocuklara bir başkasının yanında uygulanan her hangi bir şiddet çeşidi çocukların ruhsal yapılarının zedelenmesine sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz G, Kuğu N, Doğan O, Özdemir L. Bir psikiyatri polikliniğine başvuran evli kadın hastalarda aile içi şiddet, evlilik sorunları, başvuru yakınması ve psikiyatrik tanı. Yeni Symposium 2002; 40:41-48

Arıkan, Ç.(2011).’Aile İçi Şiddet: İstismar ve İhmalde Sosyal Hizmet Müdahalesi.’ Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı (Ed. Y. Özkan). Ankara: Maya Akademi. 31-49.

Bandura, A. (1979). Self-referent mechanisms in social learning theory. American Psychologist, 34, 439-441.

Bandura, A., Ross, D. & Ross, S.A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. Journal of Abnormal and Social Psychology, 63, 575-82.

Bayraktar, S. (2012). Psikolojik Travma. Ankara. Nobel Tıp yayınları

Brown GR, Anderson B (1991) Psychiatric morbidity in adult patients with childhood histories of sexual and physical abuse. Am J Psychiatry, 148: 55-61.

- Burgess, A. W., Hartman, C. R., & Clements, P. T. (1995). The biology of memory in childhood trauma. *Journal of Psychosocial Nursing*, 33(3), 16–26.
- Citrome L, Volavka, J. (1999). The efficacy of pharmacological treatments in preventing crime and violence among persons with psychotic disorders, in *Violence, Crime, and Mentally Disordered Offenders: Concepts and Methods for Effective Treatment and Prevention*, edited by Hodgins S, Muller-Isberner R. New York, Wiley.
- Coons, P.M. (1985). Children of parents with multiple personality disorder. In RP. Kluft (Ed.), *Childhood antecedents of multiple personality*. Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Çam, O., Büyük Bayram, A. ve Öztürk Turgut, E. (2016). Travma Sonrasında Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Yaklaşımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. V:19/3, Pp:210-216
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. (12), 1-18.
- Ellis, R. (1999) Input-based approaches to teaching grammar: a review of classroom-oriented research. *Annual Review of Applied Linguistics* 19: 64–80
- Eliot, A.J. ve Peterson, L.W. (1993); “Maternal Sexual Abuse of Male Children: When to Suspect and How to Uncover It”, *Postgrad Med*, 94:169-172.
- Eron, L. D. (1989). Parent-child interaction, television violence, and aggression of children. *American Psychologist*, 37,197-211.
- Eronen, M. Hakola P ve Tiihonen, J. (1996). Mental disorders and homicidal behavior in Finland. *Arch Gen Psychiatry*; 53:497–501
- Feldman, R. S. (1998). *Social Psychology*. New Jersey: Prentice Hall Press.
- Frascr. B. (1987). Pragmatic formatives. In J. Verschueren and M. Bertuccelli-Papi (eds.), *pragmatic perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 179-192.
- Freud, S. (1933). *Essais de psychanalyse appliquée*, Paris, Gallimard, p. 13.
- Gençtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gordy, P. (1983). Group work that supports adult victims of childhood incest. *Soc Casework*, 64: 300-307.
- Genç, Y. (2016). Gençleri Fiziksel Şiddete İten Sebepler, Öğrenme Yolları Ve Şiddet Eğilimleri. *International Journal of Social Science*. V:44, Pp:51-62
- Güngör, M. (2008). *Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gümüş, A. (2006). “Şiddetin Nedenleri” Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet. *Şiddet Sempozyumu*. Eğitim Sen Yayınları.
- Han, B.C. (2016). *Şiddetin Topolojisi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Heise, Lori L. (1993). Reproductive freedom and violence against women: Where are the intersections? *The Journal of Law, Medicine and Ethics* 21(2): 206-216
- Herman, J.L. (2016). *Travma ve İyileşme*. Literatür Yayınları 4. Baskı. İstanbul
- Herman, J. L. (1997). *Trauma And Recovery: The Aftermath Of Violence-From Domestic Abuse To Political Terror*. New York: Basic Books
- Huesmann, R. L. ve Taylor, L. D. (2006). The role of media violence in violent behavior. *Annual Review of Public Health*, 27, 393-415.
- <https://www.morcati.org.tr/tr/360-mor-cati-2015-faaliyet-raporu-yayinlandi>
- Jackson J, Calhoun K, Arnick A ve ark. (1990). Young adult women who report childhood intrafamilial sexual abuse: subsequent adjustment. *Arch Sex Behav*, 19: 211-221.
- Kaufman, J., and E. Zigler. 1987. “Do Abused Children Become Abusive Parents?” *American Journal of Orthopsychiatry* 57(2): 186–192.
- Kluft, R.P. (1986). Personality Unification In Multiple Personality Disorder: A Follow Up Study. In B.G. Braun (Ed.), *Treatment Of Multiple Personality*, Washington, D.C.: American Psychiatric Press.

- Lewis, J. (2005). "İzlerkitle", Kitle İletişim Kuramları, Erol Mutlu (der. ve çev.), Ankara: Ütopya Yayınevi
- Lorenz, K. (1996), "Saldırganlığın Spontanlığı", Cogito. sayı 6-7. Kış-Bahar. s.165- 168.
- Luther, J. (2014). Changing the Narrative. Sports on Earth. Luther, J. (2014). Öyküyü Değiştirmek. Dünyada spor. <http://www.sportsonearth.com/article/74027694/sportsmedia-needs-abetter-understanding-of-how-to-report-on-sexual-assault-cases#!Y3N5y>
- Ounsted, M.K. et al. (1978). Clinical assessment of gestational age at birth: the effects of sex, birthweight, and weight for length of gestation. Early hum. Develop., 2:73-80,
- Pelcovitz D, Kaplan SJ, Ellenberg A, Labruna V, Salzinger S, Mandel F ve Weiner M. (2000). Adolescent Physical Abuse: Age at Time of Abuse and Adolescent Perception of Family Functioning. Journal of Family Violence, Vol. 15, No. 4, 375-389.
- Riches, D. (1998). Antropolojik Açıdan Şiddet, çev: Hallacoğlu, D. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Riches, D. (1986) The Anthropology of Violence. Oxford: Basil Blackwell
- Şenyuva, G. ve Yavuz, M.F. (2016). Fiziksel Şiddet Olgularında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi. Journal of Forensic Medicine. V:23/1, Pp:1-14
- Taylan, H.H. (2011). Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkileri: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Varcarolis, E. M., Halter, M. J. (2009). Essentials of Psychiatric Mental Health Nursing: A Communication Approach to EvidenceBased Care. Saunders Elseiver, China.
- Wiczorek, K.A. (2010). Forensic nursing protocol for initiating human immunodeficiency virus post-exposure prophylaxis following sexual assault. Journal of Forensic Nursing. V:6. Pp:29-39
- Wolf, R., Daichman, L. ve Bennett G. (2002). Abuse of the elderly. In: Krug E, Dahlberg L, Mercy J, Zwi A, Lozano R, editors. World Report on Violence and Health. Geneva: World Health Organization. 123–146.
- Yetik, Z. (2012). Kabil: İlk Kan, İlk Cinayet, İlk Katil, Pınar Yayınevi, İstanbul